ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

Кафедра соціальних технологій

Пояснювальна записка
до випускової роботи
на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»
на тему:

«ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО СПІЛКУАННЯ ПІДЛІТКІВ»

Студентки 4 курсу, групи ПЛ-20-4vn

Галузь знань **05** «Соціальні та поведінкові науки»

Спеціальності **053** «Психологія»
П’ятакова Марина Вадимівна

Керівник: к.пед.н., проф. Заброцький М.М.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____ _____

(підпис)

_____ _____

(підпис)

м. Вінниця – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП……. 3

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ …… 9

1.1. Особливості спілкування в підлітковому віці …..…… 9

1.2. Особливості розвитку мотиваційної сфери особистості в підлітковому віці……. 14

Висновки до першого розділу…… 18

РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ …….. 19

2.1. Організація емпіричного дослідження…….. 19

2.2. Інтерпретація результатів дослідження…….. 22

2.3. Рекомендації щодо зниження тривожності та розвитку мотивації до спілкування підлітків.

Висновки до другого розділу……..…….. 27

ВИСНОВКИ……... 28

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 36

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Особливості мотивації спілкування підлітків - це важлива та актуальна тема, яка привертає увагу дослідників, психологів, педагогів та батьків. Підлітковий період - це час інтенсивного соціального, емоційного та психічного розвитку, коли підлітки активно вивчають світ навколо себе, формують свою ідентичність та встановлюють важливі соціальні зв'язки. У цьому контексті мотивація спілкування відіграє ключову роль, оскільки вона визначає, чому підлітки взагалі вступають у комунікацію з іншими та які цілі вони ставлять перед собою в процесі спілкування.

Перш за все, варто відзначити соціальний аспект мотивації підлітків до спілкування. У цьому віці розвиток соціальних навичок та встановлення соціальних зв'язків є однією з найбільш важливих задач. Підлітки шукають підтримку, зрозуміння та прийняття у своїх ровесників, і спілкування стає основним механізмом досягнення цих цілей. Вони намагаються знайти своє місце в соціальних групах, засвоїти соціальні норми та цінності, а також виконувати різні ролі у взаємодії з іншими.

Далі слід звернутися до потреби в емоційній підтримці та підтвердженні свого існування. Підлітки можуть відчувати потребу у вираженні своїх почуттів та емоцій, а також у взаємній емоційній підтримці. Саме через спілкування вони можуть знайти розуміння та співчуття, що є важливим для їхнього психічного здоров'я та емоційного благополуччя.

Крім того, важливо врахувати індивідуальні особливості кожної особи. Деякі підлітки можуть бути більш екстравертованими та активними у спілкуванні, тоді як інші - інтровертами, які більше віддають перевагу внутрішньому світу. Мотивація спілкування може також залежати від особистісних інтересів, цілей та цінностей.

Не менш важливим аспектом є роль технологій у формуванні мотивації спілкування. Сучасні технології, такі як соціальні мережі та месенджери,

надають підліткам нові можливості для спілкування, але водночас можуть викликати залежність та впливати на якість їхніх відносин у реальному житті.

Отже, вивчення особливостей мотивації спілкування підлітків є важливим завданням, яке дозволяє краще зрозуміти їхні потреби, мотивації та розвиток. Це відкриває можливості для розробки ефективних стратегій підтримки підлітків у їхньому соціальному та емоційному розвитку.

Мета дослідження: розкриття особливостей мотивації, що стимулює спілкування підлітків. Основним завданням є розуміння того, які фактори і чинники впливають на їхню бажаність та потребу у спілкуванні, а також як це впливає на їхні соціальні, емоційні та когнітивні процеси.

Відповідно до мети було визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати існуючі теоретико-методологічні аспекти вивчення психологічних особливостей мотивації спілкування підлітків.
2. Провести емпіричне дослідження психологічних особливостей мотивації спілкування підлітків.

Об’єкт дослідження – мотивація спілкування підлітків. Це означає, що увага дослідження зосереджена на самому явищі мотивації, його проявах, детермінантах та впливі на поведінку підлітків у контексті спілкування з іншими.

Предмет дослідження – конкретні аспекти, які включаються в мотивацію спілкування підлітків. Це може включати соціальні мотиви (наприклад, бажання налагодити відносини з ровесниками), особистісні мотиви (наприклад, потреба в самовираженні), емоційні мотиви (наприклад, бажання відчути підтримку та зв’язок з іншими) та інші аспекти, які формують мотивацію спілкування.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та вирішення поставлених завдань було застосовано комплекс різноманітних методів, що дозволило отримати глибоке розуміння проблеми та отримати об’єктивні дані для аналізу та узагальнення. Серед цих методів використовувалися як теоретичні, так і емпіричні підходи.

Почнемо з теоретичних методів, які включали в себе аналіз, узагальнення, систематизацію та інтерпретацію наукових джерел. Аналіз різноманітних наукових джерел дозволив отримати комплексне уявлення про проблему та ознайомитися з різними підходами до вивчення мотивації спілкування підлітків. Узагальнення та систематизація цих даних допомогли створити концептуальну базу для подальших досліджень, виокремивши ключові аспекти та тенденції.

Крім того, для оцінки мотивації спілкування підлітків застосовувалися емпіричні методи, серед яких були спостереження, бесіди та тестування. Для оцінки мотивації спілкування підлітків застосовувалася «Методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач» Т. Елерса. Цей метод дозволяє оцінити рівень мотивації особистості уникнути невдач, що може впливати на їхнє спілкування з оточуючими.

Особливу увагу приділялося методиці «Спрямованість особистості в спілкуванні (СОС)», яка дозволяє визначити особистісні характеристики, які впливають на мотивацію спілкування та взаємодію з іншими людьми. Цей метод допомагає з’ясувати, які мотиви та цілі переважають у спілкуванні підлітків і як вони впливають на їхню поведінку.

Загалом, використання різних методів дозволило отримати повністю об’єктивну та комплексну картину мотивації спілкування підлітків. Аналіз отриманих даних дозволив виявити ключові тенденції та особливості мотивації в цьому віковому періоді, що може бути корисним для розробки програм та стратегій, спрямованих на підтримку соціального та емоційного розвитку підлітків.

Теоретичне значення дослідження особливостей мотивації спілкування підлітків полягає в тому, що воно розширює наше розуміння процесів соціального та емоційного розвитку у цьому важливому періоді життя. Ось декілька ключових аспектів теоретичного значення цього дослідження:

1. Розвиток психосоціальних теорій. Дослідження мотивації спілкування підлітків сприяє розвитку теорій, які пояснюють, які фактори впливають на соціальну поведінку та емоційний розвиток у цьому віковому періоді. Воно допомагає розширити нашу уяву про те, як психосоціальні фактори взаємодіють між собою та впливають на формування особистості підлітка.

2. Роль спілкування в розвитку особистості. Дослідження мотивації спілкування підлітків допомагає зрозуміти, як взаємодія з ровесниками та іншими членами суспільства впливає на формування ідентичності, самооцінки та соціальних навичок підлітків. Це важливо для розробки програм та стратегій, спрямованих на підтримку позитивного соціального розвитку молоді.

3. Вплив сучасних технологій. З розвитком інформаційних технологій способи спілкування підлітків значно змінилися. Дослідження мотивації спілкування в інтернеті, соціальних мережах та месенджерах важливо для розуміння впливу цих технологій на соціальні відносини та емоційний розвиток молоді.

4. Адаптація педагогічних методів. Знання про мотивацію спілкування підлітків може бути корисним для вчителів, батьків та інших дорослих, які працюють з молоддю. Воно дозволяє краще розуміти потреби та мотивації учнів, що сприяє розробці ефективних стратегій навчання та виховання.

Отже, дослідження мотивації спілкування підлітків має велике теоретичне значення, оскільки воно розширює наше розуміння процесів розвитку особистості у цьому важливому періоді життя та надає базу для розробки практичних рекомендацій для роботи з молоддю.

Практичне значення дослідження особливостей мотивації спілкування підлітків полягає в тому, що воно надає конкретні інструменти та рекомендації для розвитку ефективних програм та стратегій підтримки соціального та емоційного розвитку молоді. Ось декілька ключових аспектів практичного значення цього дослідження:

1. Розвиток програм психосоціальної підтримки. Знання про особливості мотивації спілкування підлітків дозволяє розробляти програми та інтервенції, спрямовані на підтримку їхнього соціального та емоційного розвитку. Це може включати тренінги з розвитку комунікативних навичок, групові сесії психосоціальної підтримки та програми розвитку емоційної грамотності.

2. Підвищення ефективності навчального процесу. Розуміння мотиваційних чинників, що впливають на спілкування підлітків, дозволяє педагогам створювати більш адаптивні та зацікавлюючі методи навчання. Це може включати в себе стимулюючі уроки, колективні проекти та програми спільного навчання, спрямовані на розвиток спілкувальних навичок.

3. Підтримка батьків та дорослих в роботі з підлітками. Знання про мотивацію спілкування підлітків може бути корисним для батьків та дорослих, які працюють з молоддю. Воно допомагає розуміти потреби та мотивації підлітків, що сприяє покращенню комунікації та взаєморозуміння в сімейному середовищі.

Створення безпечних інтернет-середовищ. Зростаюча роль інтернету у спілкуванні підлітків вимагає розуміння впливу цих технологій на їхнє соціальне та емоційне благополуччя. Дослідження мотивації спілкування в онлайн-середовищі дозволяє розробляти рекомендації для створення безпечних та підтримуючих інтернет-середовищ для підлітків.

Отже, практичне значення дослідження мотивації спілкування підлітків полягає в тому, що воно надає конкретні інструменти та стратегії для підтримки позитивного соціального та емоційного розвитку молоді. Це дозволяє створювати сприятливе середовище для здорового росту та розвитку підлітків.

Надійність та достовірність отриманих результатів забезпечено методологічною обґрунтованістю його основних положень, застосуванням взаємодоповнюючих методів, адекватних меті, об’єкту, предмету та завданням дослідження, достатнім обсягом емпіричного матеріалу.

База дослідження. Дослідження проводилось на базі Вінницького ліцею №30 імені Тараса Шевченка. Респондентами були 25 учнів підліткового віку.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

1.1. Особливості спілкування в підлітковому віці

Підлітковий вік є періодом інтенсивного соціального та емоційного розвитку, під час якого особливо активно відбувається формування та розширення взаємовідносин з однолітками. Саме спілкування з ровесниками в цей період стає основною складовою соціальної активності підлітка. У молодості взаємодія з однолітками виконує низку важливих функцій, які мають значний вплив на подальший соціальний та емоційний розвиток молодої особистості.

По-перше, спілкування з однолітками служить засобом обміну інформацією та самопізнання. Цей процес допомагає підлітку краще зрозуміти себе, свої переваги, схильності та обмеження шляхом порівняння з оточуючими. Він також дозволяє засвоїти соціальні навички взаємодії з однолітками, що є важливим аспектом розвитку соціальної компетентності та адаптації до соціального середовища [11].

По-друге, спілкування з ровесниками сприяє розвитку емпатії та здатності ділитися спільною діяльністю, інтересами та почуттями з іншими. Воно сприяє формуванню соціальних навичок та вмінь, необхідних для ефективної комунікації та взаємодії в групі [11].

По-третє, спілкування з однолітками допомагає підлітку встановити контакт з протилежною статтю та освоїти гендерні ролі. Цей процес дозволяє їм краще зрозуміти та прийняти різниці між статями та навчитися взаємодіяти з представниками іншої статі [11].

По-четверте, спілкування в групі однолітків сприяє формуванню автономності підлітка та його незалежності від дорослих. Воно допомагає їм розвивати власні думки, переконання та цінності, а також набувати досвід прийнятного соціального статусу в групі ровесників [11].

Отже, спілкування з однолітками у підлітковому віці відіграє значну роль у формуванні соціальної та емоційної компетентності молодої особистості, сприяючи її адаптації до соціального середовища та подальшому розвитку.

У підлітковому та юнацькому віці розвиток особистості відображається у прагненні до емоційної незалежності та зростаючому бажанні спілкуватися з однолітками. Цей період відзначається інтенсивним формуванням самостійності та прагненням до соціального визнання серед ровесників. Спілкування з однолітками набуває особливого значення, оскільки воно стає важливим чинником у процесі самоідентифікації та визначенні власної соціальної позиції в групі [2].

Важливою особливістю взаємодії підлітків є механізм самооцінки через порівняння з однолітками. Саме цей процес дозволяє їм оцінювати свої досягнення, навички та зовнішність у порівнянні з іншими у своєму віці. Результати цього порівняння впливають на формування їхнього самовідчуття та соціальної самоідентифікації.

Стосунки підлітків з однолітками проявляються у різноманітних поведінкових реакціях, таких як об’єднання в групи, пошук друзів і товариства, а також виявлення інтересів через реакції на хобі. Важливим аспектом є встановлення дружніх зв’язків та пошук і утвердження свого статусу в групі однолітків [8].

Реакція підлітка на групування відображається у його потребі належати до групи, що проявляється у бажанні бути поруч та спілкуватися з ровесниками. Ця потреба відображає бажання підлітка відчувати себе прийнятим та визнаним серед своїх однолітків, що становить важливий елемент їхнього соціального та емоційного розвитку.

На підлітковому етапі особистість в процесі соціальної взаємодії з однолітками проходить через ряд важливих змін, що відображаються в її емоційному та соціальному розвитку. Спочатку підліток розширює своє коло спілкування з однолітками, що відображається у збільшенні кількості знайомств та контактів. Однак, ці стосунки часто характеризуються значною

емоційністю та конфліктністю через егоцентризм та відсутність досвіду управління емоціями серед підлітків [5].

Приблизно у віці 14-15 років підліткові стосунки починають диференціюватися на категорії знайомих, друзів та найближчих друзів. Спочатку акцент робиться на формуванні дружніх стосунків з представниками однієї статі, але до кінця підліткового віку може скластися дружба із представниками протилежної статі, оскільки підліток засвоює гендерні ролі та відкриває для себе нові аспекти соціальних відносин [7].

Динаміка дружби на цьому етапі передбачає встановлення дружніх зв'язків на основі спільних інтересів, пошук сенсу власної ідентичності та самопізнання, а згодом - формування емоційних зв'язків та зміцнення соціальної взаємодії. Важливим фактором дитячої дружби є подолання відчуття самотності, що може бути особливо актуальним на підлітковому етапі, коли особистісний розвиток та пошук власного місця в групі стають пріоритетними завданнями.

У період молодості формується особливий «код дружби», який визначає набір цінних якостей, якими повинен володіти друг. Цей код може включати такі якості, як щирість, вірність, чесність, відданість та інші. Однак, найбільш цікавим та значущим аспектом в підлітковій дружбі є можливість вільної розмови та дискусії. Підліткова дружба відзначається високим рівнем емоційності та вираженим егоцентризмом, що проявляється у перебільшеній критиці друзів та вірності собі [3].

Для підлітків характерно висока чутливість до оцінок однолітків, що часто суперечить оцінкам дорослих. Їхній світогляд та цінності часто формуються під впливом ровесників, і вони намагаються відповідати стандартам та очікуванням своєї соціальної групи. У цьому контексті відбувається пошук референтної групи, яка стає основою для формування соціальної ідентичності підлітка.

Пошук референтної групи є важливою частиною соціального розвитку підлітків, особливо це активніше проявляється у хлопців. Для підлітків

важливо мати групу близькості, чиї цінності та норми поведінки вони приймають, а на оцінки та думки якої вони орієнтуються. Ця референтна група стає не лише джерелом соціальної підтримки, а й механізмом формування ідентичності та самооцінки підлітка.

В основі інтелектуально-естетичних пристрастей підлітка лежить складний психологічний механізм, який включає глибокий інтерес до конкретної галузі знань або виду діяльності. Цей інтерес може виникати з різних мотивів, включаючи внутрішню потребу в самовираженні, бажання розширення світогляду, пошуку ідентичності та бажання розвивати свої таланти. Для багатьох підлітків ці пристрасті стають центральним елементом їхнього життя, де вони знаходять втіху, задоволення та самореалізацію [1].

Інтелектуально-естетичні захоплення підлітків можуть приймати різні форми і проявлятися в різних сферах, таких як наука, мистецтво, технології, спорт тощо. Наприклад, деякі підлітки можуть відчувати сильний інтерес до вивчення історії або музики, в той час як інші можуть віддавати перевагу комп’ютерному програмуванню або малюванню. Важливою характеристикою цих захоплень є їхня значущість для підлітка, яка визначається їхньою здатністю задовольняти його потреби в самовираженні та самореалізації [2].

Крім інтелектуальних захоплень, фізичні та ручні захоплення також відіграють важливу роль у житті підлітків. Ці захоплення можуть бути спрямовані на підвищення фізичної сили, витривалості, спритності або набуття різноманітних ручних навичок. Наприклад, багато підлітків цікавляться спортом, бодібілдингом, скейтбордингом, роликовими ковзанами тощо. Ці захоплення сприяють не лише фізичному розвитку, а й психологічному самопочуттю підлітків, допомагаючи їм знайти вихід зі стресових ситуацій та зберегти здоровий спосіб життя.

Крім того, підлітки також можуть мати інші захоплення, такі як колекціонування, яке може бути спрямоване на накопичення різних предметів або матеріальних благ. Наприклад, деякі підлітки цікавляться збиранням різних предметів, таких як марки, монети, фігурки тощо. Ці захоплення

можуть бути пов’язані з бажанням слідувати модним тенденціям або виявом індивідуальності.

Найпоширенішими серед підлітків є пізнавально-комунікативні захоплення, які можуть бути примітивного характеру. Це може включати багатогодинні порожні розмови у вуличному середовищі, некритичне спостереження за навколишнім, постійне поверхневе спілкування по мобільному телефону чи Інтернету, а також тривале перебування перед екраном телевізора або комп’ютера. Такі захоплення можуть відображати потребу підлітка в соціальному спілкуванні та розвитку його комунікативних навичок.

У цілому, інтелектуальні та фізичні захоплення підлітків відображають їхні індивідуальні потреби, інтереси та цінності, а також впливають на їхній процес саморозвитку та самовизначення. Ці захоплення можуть відігравати важливу роль у формуванні особистості підлітка та визначати його майбутні професійні та особисті шляхи.

Перегляд телевізора стає одним із типових способів проведення вільного часу для багатьох підлітків. Особливо цікаві для них кримінально-пригодницькі фільми та бойовики, які пропонують захопливий сюжет та емоційність. Проте, важко назвати таке заняття хобі, оскільки інформація сприймається досить поверхнево, часто навіть не залишаючи значного враження, і швидко забувається. Ця форма відпочинку може бути характерною для багатьох підлітків, які шукають в ній розвагу та відволікання від повсякденних справ.

Спілкування підлітків з однолітками також може відбуватися через ігрову діяльність. Гра залишається привабливою для підлітка, якщо вона відповідає його інтересам та потребам. Найпопулярнішими серед них є комп’ютерні ігри, які дозволяють підліткам відтворювати віртуальні світи, взаємодіяти з іншими гравцями та випробувати себе в різних ролях. Також популярні спортивні та інтелектуальні ігри, які розвивають навички та стратегічне мислення.

У сфері інформаційно-комунікаційних захоплень підлітки виявляють жагу до нової, малозначущої інформації, яка не вимагає глибокої обробки. Вони активно спілкуються з однолітками, обмінюючись цією інформацією через різноманітні канали, такі як мобільні телефони та соціальні медіа. Це дозволяє їм підтримувати широкий круг контактів та відчувати себе частиною спільноти.

У цілому, ці різноманітні форми занять підлітків відображають їхні потреби, інтереси та способи самовираження. Вони відіграють важливу роль у формуванні особистості підлітка та задоволенні його потреб у відпочинку та спілкуванні.

Підлітковий вік — це особливий період у житті кожної людини, який характеризується значними фізіологічними, психологічними та соціальними змінами. Цей етап розвитку супроводжується унікальними особливостями спілкування, які варто розглянути детальніше.

Перш за все, підлітки прагнуть до автономії та самостійності. У цей період вони намагаються відокремитися від батьків і дорослих, що часто призводить до конфліктів. Вони бажають бути сприйнятими як дорослі, що зумовлює їхню схильність до експериментів з поведінкою та стилем спілкування. Важливо розуміти, що ця потреба в незалежності є природною частиною розвитку ідентичності.

Однією з ключових особливостей підліткового спілкування є ідентифікація з однолітками. Друзі стають центральною частиною життя підлітка, а їхній вплив часто переважає над впливом сім'ї. Вони намагаються відповідати стандартам і очікуванням своїх однолітків, що може призводити до тиску та необхідності пристосовуватися до групових норм. Спілкування з однолітками також сприяє розвитку соціальних навичок, таких як вміння вирішувати конфлікти, вести переговори та співпрацювати.

Формування ідентичності є ще одним важливим аспектом спілкування підлітків. Вони експериментують з різними ролями, стилями поведінки та інтересами, щоб знайти своє місце у світі. Це може включати приєднання до

різних груп або субкультур. Важливо, щоб дорослі підтримували підлітків у цих пошуках, забезпечуючи безпечне середовище для самовираження.

Емоційна нестабільність, викликана гормональними змінами, часто ускладнює спілкування з підлітками. Вони можуть відчувати сильні емоції, такі як радість, гнів, тривога або сум, що може призводити до частих змін настрою. Дорослим важливо бути терплячими та розуміючими, надаючи підліткам підтримку і допомогу у впоравленні з емоціями.

Підтримка та розуміння з боку дорослих є критично важливими для підлітків. Незважаючи на прагнення до незалежності, вони потребують схвалення та позитивної оцінки своїх дій. Емпатія та відкритість у спілкуванні допомагають зміцнити довіру та покращити взаємини.

Сучасні технології та соціальні мережі також відіграють значну роль у спілкуванні підлітків. Вони активно користуються віртуальними платформами для взаємодії, що відкриває нові можливості для самовираження. Однак це також створює ризики, такі як кібербулінг або залежність від гаджетів. Важливо навчати підлітків безпечного та відповідального користування технологіями.

Таким чином, спілкування в підлітковому віці має свої унікальні особливості, які впливають на розвиток особистості та соціальних навичок. Розуміння та підтримка з боку дорослих є ключовими для створення сприятливого середовища, в якому підлітки можуть розвиватися та самореалізуватися.

1.2. Особливості розвитку мотиваційної сфери особистості в підлітковому віці

Структура та динаміка мотиваційної сфери підлітків є складними і багатогранними процесами, які визначаються як віком, так і умовами навчання та виховання. У підлітковому віці відбуваються значні зміни як у соціальній ситуації, так і в особистості в цілому, що суттєво впливає на розвиток мотивації.

Підлітковий вік характеризується зростанням уміння знаходити та порівнювати кілька різних шляхів розв'язання проблеми, що сприяє переходу в навчальній діяльності з репродуктивного на продуктивний рівень. Також становиться актуальним розвинення прогнозуючих та плануючих навичок, які дозволяють планувати та коригувати навчальну діяльність до її початку.

Вчені, такі як Д.Б. Ельконін, Т.В. Драгунова та Н.С. Лейтес, виокремлюють кілька сприятливих особливостей для розвитку мотивації в цьому віці. Перш за все, це «потреба в дорослості», яка виявляється у загальній активності підлітка та його прагненні до самостійності. Підліток також починає усвідомлювати себе як особистість через сприйняття вимог інших людей та своїх внутрішніх потреб. Важливим аспектом є розвиток самовияву та самоствердження. Крім того, у цьому віці спостерігається зростання широти та різноманітності інтересів, що поєднується з їх вибірковістю та диференційованістю. Значний вплив на розвиток мотивації має також розвиток спеціальних здібностей підлітків, що базується на цих якостях [12].

Усі ці аспекти взаємодіють та впливають на формування мотиваційної сфери підлітків, що робить її складною та унікальною для кожної особистості.

У підлітковому віці спостерігається значний розвиток розумової активності, яка поєднується зі зростанням самостійності та широким спектром інтересів. Згідно з Н.С. Лейтесом, в цьому віці відбуваються значні зміни в розвитку пізнавальних і соціальних мотивів учіння [12].

Пізнавальні мотиви в цей період посилюються, проявляючи збільшений інтерес до нових знань. Замість простого цікавства до фактів, у більшості школярів спостерігається інтерес до вивчення закономірностей. Підлітковий вік вважається чутливим для розвитку пізнавальних інтересів, які можуть з'являтися у всіх дітей, незалежно від їхніх особистих здібностей [12].

У підлітковому віці продовжується розвиток мотивів самоосвіти. Способами здійснення самоосвіти стає вибіркове і систематичне читання нових джерел, засвоєння нової інформації, а також максимальне використання матеріалу шкільної програми. Підлітки виявляють інтерес до знань, що

виходять за межі шкільної програми, і відрізняються переходом до оволодіння не тільки додатковими знаннями, але й методами наукового мислення [12].

Розвиток пізнавальних мотивів у підлітків проявляється у їхньому активному прагненні до самостійних форм навчальної роботи. Вони виявляють задоволення від виконання самостійних навчальних завдань на уроці, в роботі зі складним навчальним матеріалом, а також у прагненні будувати свою пізнавальну діяльність за межами шкільної програми та в різних формах самоосвіти.

У підлітковому віці відбуваються значні зміни в розвитку соціальних мотивів учіння, які стають важливими складовими у підготовці школярів до подальшої освіти в середніх спеціальних і вищих навчальних закладах. Перш за все, у цьому віці удосконалюються широкі соціальні мотиви, оскільки у ході навчальної та громадської діяльності підлітки збагачують своє розуміння моральних цінностей та ідеалів суспільства, що має вплив на їхнє уявлення про смисл учіння для подальшого життя.

Мобілізація резервів мотивації учіння є ключовою умовою підготовки підлітка до подальших етапів освіти. Проблема активізації та формування мотивації учіння стає однією з найбільш актуальних у сучасній педагогічній науці та практиці. Для цього необхідні нові підходи до удосконалення змісту, форм і методів навчання. Однак в аналізі мотивації учіння спостерігається значний розрив між теоретичними та практичними дослідженнями [9].

По-перше, теоретичні дослідження виділяють різні функції мотиву, такі як селективна, когнітивна, цілемоделююча, регуляторна та спонукальна, але в емпіричних дослідженнях ці функції не завжди належним чином відображаються. Це призводить до того, що розробка типологій мотивів ґрунтується на спрощеному узагальненні емпіричних даних, а критерії та основи типологізації залишаються нечіткими [9].

По-друге, хоча досліджується зміна мотивації до навчання у дітей різного віку, але вікові особливості структури мотиваційної сфери та її розвитку залишаються маловивченими. Недостатньо вивчено процес

онтогенетичного розвитку мотиваційної сфери особистості, а це ускладнює розуміння причин вікових відмінностей у мотивації до навчання [9].

Сьогодні проблема формування навчальної мотивації досліджується в різних наукових напрямах. Деякі автори звертають увагу на змістові характеристики мотивів навчальної діяльності, інші фокусуються на умовах, що впливають на формування мотивації. Такий різноманітний підхід свідчить про складність цієї проблеми та розмаїття факторів, які можуть впливати на мотивацію [10].

Деякі вчені, зокрема П.С.Абрамова, Г.Л.Буткін, В.С.Мерлін, звертають увагу на вплив особистісних рис учнів на їхню мотивацію до навчання. Інші дослідники, такі як А.К.Маркова, П.М.Якобсон, П.В.Симонов, О.К.Тихомиров, аналізують вплив емоційних станів на мотивацію. Також вивчається вплив специфіки організації навчальної діяльності на формування мотивації, як це роблять Т.А. Матіс та інші дослідники [10].

У дослідженнях П.С. Славіної та П.М. Якобсона вивчається зміна мотивів навчання в різних вікових групах школярів у зв’язку зі зміною самооцінки і рівня домагань. Це дозволяє краще зрозуміти динаміку мотивації учіння протягом шкільного віку [10].

Сучасна система освіти використовує різноманітні методи розвитку та формування мотивації. А.К. Маркова вивчає специфіку розвитку та формування мотивації учіння і підкреслює важливість урахування вікових особливостей дітей. Особлива увага також приділяється мобілізації резервів мотивації, яка сприяє активізації школярів у навчальному процесі та соціальній взаємодії.

Усі ці дослідження показують, що мотивація до навчання є складною системою, що залежить від багатьох факторів, включаючи особистісні риси, емоційний стан, специфіку навчальної діяльності та вікові особливості. Це підкреслює важливість комплексного підходу до розвитку та підтримки мотивації учнів у навчальному процесі.

Висновки до першого розділу

Під час теоретичного аналізу проблеми особливостей мотивації спілкування підлітків було виявлено, що в цьому періоді життя відбуваються значні зміни в розвитку психологічних та соціальних аспектів особистості. Особливості спілкування в підлітковому віці включають як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, підлітки демонструють більшу зацікавленість у соціальних взаємодіях, розвивають нові форми спілкування та виявляють бажання знаходитися в колі однолітків. З іншого боку, відбувається інтенсифікація міжособистісних конфліктів, збільшується роль впливу рівня самооцінки на стосунки з однолітками та іншими людьми.

Особливості розвитку мотиваційної сфери особистості в підлітковому віці свідчать про важливі зміни в цій сфері. Підлітки проявляють більше інтересу до нових знань, активніше включаються в самостійну навчальну діяльність та виявляють прагнення до самовдосконалення. Водночас, важливо враховувати, що розвиток мотивації в підлітковому віці залежить від багатьох чинників, таких як особистісні особливості, емоційний стан, специфіка навчальної діяльності та соціальна взаємодія з оточуючими.

Отже, вивчення та розуміння особливостей мотивації спілкування та розвитку мотиваційної сфери особистості в підлітковому віці є актуальною та важливою проблемою для сучасної психології та педагогіки. Врахування цих особливостей дозволить ефективніше планувати та проводити виховну та навчальну роботу з підлітками, сприяючи їхньому гармонійному розвитку та успішній соціалізації.

РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЇ СПІЛКУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

2.1. Організація емпіричного дослідження

На емпіричному етапі дослідження було застосовано ряд стандартизованих психологічних методик для вивчення особливостей мотивації спілкування підлітків. Загалом у дослідженні взяли участь 25 підлітків.

Для оцінки стилів спілкування була використана методика «Спрямованість особистості в спілкуванні (СОС)». Цей інструмент дозволив виявити особливості спілкування кожного учасника дослідження та визначити наявність певних тенденцій у їхньому стилі комунікації.

Для аналізу стилю виходу з конфліктних ситуацій була застосована методика, яка базується на класифікації К. Томаса, адаптована Н. В. Гришиною. Цей інструмент дозволив зрозуміти, як підлітки вирішують конфлікти та якими стратегіями вони користуються для виходу з них.

Для вивчення мотивації до уникнення невдач була використана методика Т. Елерса. Цей інструмент дозволив виявити, які фактори та мотивації впливають на підлітків у ситуаціях, коли їм потрібно уникнути невдачі чи негативного результату.

Застосування цих методик дозволило отримати детальні дані про мотивацію спілкування підлітків, їхні стилі комунікації та стратегії виходу з конфліктів. Отримані результати стануть основою для подальшого аналізу та розробки рекомендацій для розвитку комунікативних навичок у цієї важливої соціальної групи.

Методика С. Л. Братченко «Спрямування особистості в спілкуванні (СОС)» є інструментом, призначеним для вивчення спрямованості особистості в сфері міжособистісного спілкування. Вона дозволяє розглядати сукупність особистісних установок, ціннісних усвідомлених орієнтацій у

спілкуванні, включаючи ставлення до джерела спілкування, його цілей, засобів, бажаної та відповідної поведінки.

Методика має проективний характер, що означає, що вона базується на незавершених спогадах. Вона використовується для дослідження індивідуальних практик спілкування, таких як комунікативна компетентність, етична свідомість, а також важливі аспекти професійної свідомості представників комунікативно багатих професій, наприклад, вчителів, менеджерів тощо.

Основні типи спрямованості, визначені методикою С. Л. Братченко, включають:

1. Альтероцентрична орієнтація, що виражається у прагненні сприяти розвитку співрозмовника та його добробуту.

2. Авторитарна спрямованість, яка характеризується бажанням контролювати співрозмовника та «придушенням» його особистості.

3. Маніпулятивна спрямованість, яка полягає у використанні співрозмовника для отримання вигод.

4. Конформна спрямованість, що виявляється у нерівному спілкуванні на користь співрозмовника та орієнтації на підкорення владі.

5. Індиферентна спрямованість, яка характеризується байдужістю до проблематики спілкування та домінуванням настанов на «чисто ділові» справи.

Методика спрямована на визначення рівня експресії кожного з цих типів для дослідника. Вона дозволяє отримати унікальний інсайт щодо спрямованості особистості в спілкуванні та розуміння, як ці установки впливають на їхню комунікативну поведінку.

Методологія К. Томаса, яка базується на тестовому методі, дозволяє визначити типові кроки виходу із конфлікту, такі як вихід із конфлікту, поступливість, конфлікт, компроміс та співпраця. Ці типи поведінки вказують на різні стратегії, які люди використовують для вирішення конфліктних ситуацій.

Відмова або ігнорування конфлікту є поведінкою, яка мало враховує інтереси іншої сторони та опонента в конфлікті. Це може призвести до подальшого загострення конфлікту та погіршення відносин.

Боротьба або «змагання» включає в себе тип поведінки, при якому інша сторона розглядається як вища та задоволена у боротьбі, тоді як інтереси суперника применшуються. Це може призвести до ескалації конфлікту та втрати довіри між сторонами.

Самовдоволення, або готовність до самопожертви, означає, що людина готова жертвувати власними інтересами для задоволення потреб опонента в конфлікті. Це може призвести до втрати власної позиції та зниження самооцінки.

Компроміс або поступливість є стратегією, при якій кожна сторона частково задовольняє свої потреби в конфлікті за рахунок поступок на користь іншої сторони. Це може бути ефективним способом вирішення конфлікту, якщо сторони готові до компромісу та співпраці.

Допомога включає в себе поведінку, яка приносить задоволення від вирішення конфлікту між своїми та інтересами опонента. Це може сприяти покращенню відносин та збереженню довіри між сторонами.

Ці типи поведінки в конфліктних ситуаціях відображають різні стратегії взаємодії та вирішення проблем. Вони важливі для розуміння та ефективного управління конфліктами в різних сферах життя.

Методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач, розроблена Т. Елерсом, є інструментом для визначення рівня мотивації досягнення у юнаків. Ця методика вимірює характер взаємозв’язку між діяльнісною активністю та мотивацією досягнення успіху.

Методика складається з 30 закритих питань, на які можна відповісти «так» або «ні». Підраховуючи суму балів за кожне питання, отримуємо загальну суму балів. Інтерпретація результатів полягає у визначенні рівня мотивації досягнення успіху. Чим більше сума балів, тим вище рівень

мотивації. Рівні мотивації досягнення успіху поділяються на низький, середній, помірно високий та дуже високий.

Методика успіху ґрунтується на переконанні, що особистість, яка має високу мотивацію досягнення успіху, більш схильна до середнього або низького ризику. Цій особистості властиво уникати великого ризику. Ця методика виходить з трьох основних мотиваційних векторів, які визначають взаємозалежність між діяльнісною активністю та мотивацією досягнення:

1. Суб'єктивні уявлення про ймовірність особистісного успіху і складності завдання. Індивід повинен оцінити ймовірність свого успіху та складність завдання. Це впливає на його мотивацію.

2. Ступінь значущості завдання для суб'єкта. Чим більше завдання важливе для особистості, тим вище його мотивація досягнення успіху.

3. Схильність до адекватного приписування відповідальності за успіх і невдачу. Особистість повинна правильно оцінювати свою відповідальність за результати.

Ця методика дозволяє визначити, як особистість сприймає свої можливості, визначає свої цілі та оцінює ризики в процесі досягнення успіху.

Методика «Оцінка власної поведінки в конфліктних ситуаціях» С. Ваймара. Головною метою є оцінка власної поведінки в конфліктних ситуаціях. Автор тесту С. Ваймар вирізняє 5 стилів поведінки: жорсткий, демократичний, компромісний, м'який, ухилення.

Методика складається з 15 тверджень-відповідей, що наводяться до основного питання «Як ви зазвичай поводитесь під час конфліктної ситуації?», на які потрібно дати один із запропонованих варіантів – часто (3 бали), інколи (2 бали), рідко (1 бал), ніколи (0 балів).

Відповідно до ключа методики на кожний тип поведінки припадає 3 твердження з відповідями; той тип, за яким респондент набрав найбільшу кількість балів, і вважається домінуючим у нього під час конфліктних ситуаціях.

Методика «Вимірювання рівня тривожності» Дж. Тейлора. Тест адаптований Т. Немчіним. Головною метою опитувальника є виявлення рівня тривожності. Методика складається з 50 запитань, на які потрібно дати відповідь «так – ні». Якщо респондент не може визначитись, то може дати відповідь «не знаю».

Відповідно до ключа методики відбувається обробка емпіричних даних та їх інтерпретація: 0-5 балів – низький рівень, 6-15 балів – середній з тенденцією до низького рівня тривожності, 16-25 балів – середній з тенденцією до високого рівня тривожності, 26-40 балів – високий рівень тривожності, вище 41 – дуже високий рівень тривожності.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Аналіз результатів проведеного дослідження, використовуючи «Методику діагностики мотивації до уникнення невдач» Т. Елерса, доводить нас до цікавих висновків щодо мотиваційних особливостей серед підлітків.

За результатами експерименту, виявлено, що серед підлітків більшість виявила високий рівень мотивації до уникнення невдач, а саме 75%. Це свідчить про високий ступінь зосередженості на досягненні успіху та прагненні уникати негативних наслідків чи поразок. Додатково, 16,6% підлітків виявили надто високий рівень мотивації, що може свідчити про особливу впевненість у власних здібностях та сильне прагнення до досягнення високих результатів.

У той же час лише 8,4% підлітків проявили середній рівень мотивації, а нульовий відсоток виявив низький рівень мотивації до уникнення невдач. Це свідчить про загально високий рівень мотивації серед цієї групи підлітків, які в основному спрямовані на досягнення успіху та уникнення негативних наслідків.

Отже, аналіз результатів вказаного експерименту вказує на те, що серед підлітків переважає високий рівень мотивації до уникнення невдач, що може впливати на їхню поведінку та рішення у важливих ситуаціях.

Рис. 2.1. Рівень мотивації за методикою Т. Елерса

Методика С. Л. Братченко «Спрямування особистості в спілкуванні (СОС)» дозволяє провести аналіз спрямованості особистості у спілкуванні, що є важливим аспектом для розуміння комунікативних властивостей людини.

Перш за все, варто зазначити, що дослідження проводилося серед представників різних вікових груп, що дозволяє отримати більш репрезентативні результати та зробити висновки щодо загальних тенденцій спрямованості особистості в спілкуванні.

Аналіз результатів методики показує, що найбільш поширеним типом спрямованості особистості у спілкуванні є авторитарний стиль, що становить 40%. Це може свідчити про тенденцію до домінування в спілкуванні, бажання контролювати розмову та ситуацію загалом.

Далі слід відзначити діалогічний стиль, який складає 36%. Це свідчить про наявність у спілкуючої особи бажання вступати в рівноправний діалог, демонструвати інтерес до точки зору співрозмовника та готовність вислухати інші думки.

Маніпулятивний та альтероцентричний стилі спілкування, що складають лише 4% кожен, вказують на відносно низький рівень впливу цих факторів у спілкуванні серед досліджуваної групи.

Крім того, важливо відзначити наявність комформного та ідеферентного стилів спілкування, які складають 8% кожен. Це може свідчити про тенденцію деяких осіб підлаштовуватися під інших або ж виявляти байдужість у спілкуванні.

Отже, аналіз результатів методики «Спрямування особистості в спілкуванні» дозволяє отримати глибше розуміння комунікативних властивостей особистості, виявити загальні тенденції та особливості в стилі спілкування.

Рис. 2.2. Рівень спрямованості особистості у спілкуванні

Результати аналізу методики К. Томаса, що досліджує стилі виходу з конфліктних ситуацій, проливають світло на те, які підходи частіше використовуються людьми для вирішення конфліктів. У цьому контексті, кожен з вищезазначених стилів виходу з конфлікту має власні характеристики і можливі наслідки. Давайте розглянемо кожен стиль окремо:

1. Суперництво (12%). Цей стиль передбачає конфліктну взаємодію, де кожна сторона намагається захистити власні інтереси без врахування потреб або позицій інших. Суперництво може призвести до погіршення відносин та подальшого загострення конфлікту.

2. Співробітництво (24%). У цьому стилі вирішення конфлікту сторони спільно працюють над пошуком рішення, яке задовольнило б обидві сторони. Це може бути сприятливим для покращення відносин та досягнення взаємного порозуміння.

3. Компроміс (20%). При цьому підході кожна сторона уступає деякій частині своїх вимог з метою досягнення взаємно прийнятного рішення. Цей стиль може бути використаний у випадках, коли інші методи розв’язання конфліктів не є ефективними.

4. Уникнення (20%): Цей стиль передбачає ухилення від конфлікту або відкладання його вирішення. Хоча уникнення може зменшити напругу, але також може призвести до накопичення проблем у майбутньому.

5. Пристосування (24%). Цей стиль передбачає адаптацію до вимог іншої сторони, навіть за рахунок власних інтересів. Пристосування може призвести до тимчасового розв’язання конфлікту, але також може призвести до появи невдоволеності і проблем у майбутньому.

Рис. 2.3. Результати отримані за методикою К. Томаса, стилі виходу з конфліктної ситуації

За допомогою використання методики «Оцінка власної поведінки в конфліктних ситуаціях» С. Ваймара були отримані дані щодо оцінки індивідуальних стилів поведінки досліджуванії. Індивідуальні дані всіх опитаних були занесені до таблиці, що розміщується в Додатку Б. Узагальнені дані наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Дані щодо стилів поведінки у конфліктній ситуації (за методикою С. Ваймара)

Стилі поведінки	*Кількість респондентів*	*%*
Жорсткий	3	7,5
Демократичний	10	25
Компромісний	13	32,5
М’який	9	22,5
Ухилення	5	12,5

Як свідчать табличні дані, досліджувані використовують у конфліктних ситуаціях весь арсенал індивідуальних стилів поведінки, але різною мірою. Так виявлено, що у них домінуючими є стиль компромісний (32,5%) та демократичний (25%). Значною мірою ними використовуються стилі м’який (22,5%) і ухилення (12,5%%). Найменше їм притаманний жорсткий стиль поведінки (7,5%).

Отже, потрапляючи у конфліктні ситуації, поведінка характеризується щонайперше можливістю домовлятися та знаходити спільне рішення задля вирішення такої ситуації, а також готовністю до співпраці для отримання спільного вирішення конфліктної ситуації.

За допомогою використання методики «Вимірювання рівня тривожності» Дж. Тейлора були отримані дані щодо оцінки рівнів прояву

тривожності. Індивідуальні дані всіх опитаних були занесені до таблиці, що розміщується в Додатку В. Узагальнені дані наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Дані про рівні тривожності (за методикою Дж. Тейлора)

Рівні тривожності	*Кількість респондентів*	*%*
Низький	8	20
Середній, з тенденцією до низького	9	22,5
Середній, з тенденцією до високого	13	32,5
Високий	6	15
Дуже високий	4	10

Як свідчать табличні дані, у досліджуваних проявились всі рівні тривожності але різною мірою. Так виявлено, що у них домінуючим рівнем є середній, з тенденцією до високого (32,5%). Значною мірою у них проявились такі рівні як: низький (20%), середній з тенденцією до низького (22,5%), високий (15%). Найменше їм притаманний дуже високий рівень тривожності (10%).

Отже, потрапляючи у конфліктні ситуації, тривожність характеризується щонайперше такими особливостями: наявністю тривожності, певних страхів та можливої невпевненості в собі, невиправданими переживаннями та занепокоєнням. І в таких ситуаціях тривожність у поведінці може формуватися через індивідуальні особливості, навчання, спілкування, наявність конфліктів та спірних ситуацій, особистісні переживання та страхи.

Отже, дані щодо кореляційного зв'язку між стилем поведінки «суперництво» (за методикою Томаса) та рівнем тривожності (за методикою Тейлора) наведені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Кореляційний зв'язок між стилем поведінки «суперництво» (за методикою Томаса) та рівнем тривожності (за методикою Тейлора)

За критерієм Пірсона	*Рівень тривожності*	
Стиль поведінки – суперництво	Показник значимості	0,002
	Показник критерію	-0,473
	Кількість респондентів	40

Із таблиці видно, що між показниками встановлений обернений кореляційний зв'язок: чим більше/менше значення рівня тривожності учасників, тим меншим/більшим буде значення прояву стилю суперництва в подоланні конфліктів. Такий кореляційний зв'язок можна пояснити наступним чином: якщо у досліджуваних буде високий рівень тривожності, що супроводжується невпевненістю, переживанням, емоційним напруженням, можливо навіть страхом, то тим меншою буде вірогідність, що для подолання

конфліктної ситуації вони будуть використовувати стиль конкуренції, оскільки він вимагає концентрації, впевненості у власних силах та переконання і готовності досягати мети будь якою ціною, і навпаки, при низькій тривожності вонии зможуть застосувати даний стиль. Тобто, бачимо, що в даному випадку тривожність є детермінантою для вибору стилю регулювання конфлікту, оскільки її показник впливає на вибір стилю вирішення конфлікту.

Дані щодо кореляційного зв'язку між стилем поведінки «компромісний» (за методикою Ваймара) та рівнем тривожності (за методикою Тейлора) наведені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Кореляційний зв'язок між стилем поведінки «компромісний» (за методикою Ваймара) та рівнем тривожності (за методикою Тейлора)

За критерієм Пірсона		*Рівень тривожності*
Стиль поведінки – компромісний	Показник значимості	0,035
	Показник критерію	0,335
	Кількість респондентів	40

Із таблиці видно, між компромісним стилем поведінки та рівнем тривожності наявні прямі кореляційні зв'язки. Такі результати можна пояснити наступним чином: чим більший показник рівня тривожності в

учасників, тим більш властивим їм буде застосовувати компромісний стиль поведінки в конфліктних ситуаціях. Це зумовлюється тим, що при наявній високій тривожності індивіду буде властиво поступитись своїми позиціями, прийняти рішення від опонента, задля того щоб зберегти внутрішню рівновагу, емоційну стійкість та зменшити подальшу можливу активацію конфлікту в щось більш серйозне, що уже може містити небезпеку для життєдіяльності індивіда.

2.3 Рекомендації щодо зниження тривожності та розвитку мотивації до спілкування підлітків.

За результатами теоретичного аналізу наукової літератури щодо стильових особливостей поведінки в конфліктних ситуаціях та тривожності як психологічної детермінанти стилів поведінки під час подолання конфліктів, а також на основі результатів проведеного емпіричного дослідження з виявлення наявності та характеру зв'язку між досліджуваними явищами, виникає необхідність надання рекомендацій щодо корекції поведінки студентів у конфліктних ситуаціях на основі врахування рівня їхньої тривожності.

За результатами емпіричного дослідження було виявлено, що тривожність (в даному випадку особистісна та ситуативна) певним чином впливає на стиль подолання конфлікту серед підлітків. Так, виявлено, що особи з низьким рівнем тривожності (загальної, особистісної та ситуативної) воліють до використання широкого спектру стилів, як: співпраця, компроміс, конкуренція, пристосування, уникання, демократичний, жорсткий, м'який; тоді як особи з високим рівнем тривожності – воліють до використання лише стилів поведінки, які по суті не є продуктивними – уникання, ухилення та пристосування.

Відповідно до цього і були надані рекомендації стосовно корекції поведінки студентів у конфліктних ситуаціях з урахуванням наявного у них рівня тривожності. Рекомендації стосуються щонайперше роботи у напрямі

розширення арсеналу більш продуктивних стилів поведінки, які б використовували особи з високим рівнем тривожності; передбачається робота й у напрямку безпосередньо зниження тривожності до «корисного» для ефективної активності рівня.

Найбільш актуальними та дієвими методами корекційної роботи, на основі даного дослідження, є: соціально-психологічні тренінги, психологічне консультування (індивідуальне чи групове), аутогенні тренування, діяльність психологів (діяльність психолога-медіатора в безпосередньому врегулюванні конфлікту, яка спрямована на відновлення стосунків конфліктуючих сторін), самоаналіз проблеми тривожності та поведінки під час конфліктів.

Пропонуємо детальніше розглянути дані методи щодо корекції поведінки студентів у конфліктних ситуаціях на основі врахування рівня їхньої тривожності:

- *Соціально-психологічний тренінг*: головними методами даної форми корекційної роботи є групова дискусія та ігрові методи, що дозволять знизити рівень тривожності та сформувати чіткі стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях. Групова дискусія, через спільне обговорення проблеми дасть змогу студентам визначити центральні проблеми та можливі варіанти їх вирішення через зворотній зв’язок. Методи ділової та рольової гри також дають змогу студентам оцінити власні стилі поведінки, стратегії інших людей, а також опрацювати ситуації пов’язані із виникненням тривожності та її впливу на поведінку під час конфлікту. Використання соціально-психологічного тренінгу передбачає результат корекції, коли зменшується використання стилів поведінки – уникання та суперництва, і навпаки – актуалізуються стилі компромісу та співпраці, які самі по собі передбачають низький рівень тривожності.

- *Психологічне консультування*: корисне при корекційній роботі особливостей поведінки студентів у конфліктних ситуаціях на основі врахування рівня їхньої тривожності тому, що відбувається процес організованої співпраці та взаємодії між студентами та психологом, яка

безпосередньо спрямовується на роботу з переживаннями, емоційними станами, тривогою, особливостями поведінки студентів. Індивідуальне та/або групове консультування може допомогти вирішити конфліктні ситуації серед студентів, сприяти особистісному розвитку та підвищенню загального ритму життя.

- *Аутогенне тренування:* за допомогою даного методу корекції, а саме через прийоми м'язової релаксації, самонавіювання, концентрацію уваги, контроль власної поведінки можна керувати психічними станами, знизити рівень ситуативної тривожності і навіть проявів агресивності в спілкуванні та поведінці. Позитивний ефект аутогенного тренування полягає в тому, що студенти можуть навчитись довільно керувати власним тонусом м'язів, диханням, після більш тривалого тренування – настроєм та самопочуттям, психічними станами та рівнем тривожності. За допомогою аутогенного тренування студенти зможуть сформувати в себе навички самоконтролю, саморегуляції, терплячості, витривалості, стійкості до тривожних станів.
- *Діяльність психолога:* медіація (посередництво) дає змогу третій стороні конфлікту віднайти його джерело та допомогти конфліктуючим сторонам вирішити проблему. Авторитетність психолога чи соціального працівника, його емоційна стійкість, впевненість, досвід, комунікативні навички, зацікавленість допоможуть студентам усвідомити конфліктну ситуацію та оцінити власну поведінку в ній. Спілкування та робота з психологом (третьою стороною) допоможе студентам зрозуміти в чому полягає нераціональність їх поведінки, а також вирішити існуючі суперечності. Студенти за допомогою такого методу зможуть впливати на свою поведінку та поведінку опонента, зможуть уникати розгортання серйозних конфліктів та уникати тривожних негативних станів.
- *Самоаналіз:* даний метод корекції поведінки студентів під час конфліктів та їх станів тривожності, через самоаналіз, самоспостереження допоможе вдосконалити стилі взаємодії з іншими та зрозуміти власні переживання.

Оскільки було виявлено, що особи з низьким рівнем тривожності (загальної, особистісної та ситуативної) воліють використовувати таких стилів як: співпраця, компроміс, конкуренція, пристосування, уникання, демократичний, жорсткий, м'який, а особи з високим рівнем тривожності – використовують не продуктивні стилі поведінки – уникання, ухилення та пристосування, то для ефективної корекційної роботи щодо поведінки студентів у конфліктних ситуаціях на основі врахування рівня їхньої тривожності потрібно враховувати, що наведені вище методи повинні обиратись індивідуально відповідно до конкретної ситуації та позицій студентів. Комплексне використання вказаних методів принесе більше користі та прискорить результат корекції поведінки.

Відповідно до даних про взаємозв'язок досліджуваних явищ у студентів, зниження рівня тривожності сприятиме становленню певних стильових особливостей поведінки, а засвоєння та використання суб'єктом продуктивних стилів поведінки позначатиметься на зниженні рівня тривожності до його оптимального (корисного) вираження. На основі цього тривожність розглядалась як психологічна детермінанта стилів поведінки сучасних студентів під час конфліктів, і доцільним стало надання рекомендацій для викладачів вищих навчальних закладів щодо оптимізації тривожності студентів у навчальній взаємодії:

- потрібно враховувати особливості темпераменту студентів, передбачувати їх ймовірний рівень тривожності;
- сприяти успіху студентів у будь якій їхній діяльності – намагатись менше критикувати, і навпаки – більше заохочувати та позитивно налаштовувати, намагатись не порівнювати студентів між собою – тільки із власними результатами та поведінкою студента, намагатись помічати успіхи та позитивні результати в навчанні або індивідуальній діяльності;
- варто намагатись не фокусувати увагу на невдачах студентів, тому що це може спричинити виникнення переживання та тривожності, навпаки старатись допомагати їм в навчальній та поза-навчальній діяльності;

- потрібно встановлювати зі студентами довірливі та позитивні стосунки відповідно до їх індивідуальних особливостей;
- викладачам варто розуміти систему особистісних стосунків між студентами, щоб мати можливість брати участь у формуванні довірливих та відкритих стосунків, що призведе до позитивного та емоційно стійкого клімату;
- намагатись приділяти увагу студентам в повній мірі, не тільки на навчальних парах, корисно буде розвивати позитивні якості студентів,

допомогти їм підняти рівень домагань, само ставлення, що допоможе сформувати довірливі відносини та знизити рівень напруги між студентом та викладачам, що в подальшому сприятиме стійкості щодо прояву тривожності;

- потрібно сприяти мотивуванню студентів на досягнення успіху;
- проводити інформування серед студентів щодо суті стилів поведінки в конфліктних ситуаціях і використання отриманих знань у практичному застосуванні обраних стилів поведінки серед молоді;
- варто пам’ятати, що потрібно не знижувати рівень тривожності студентів, а тримати його на оптимальному середньому рівні, оскільки така тривожність сприяє виробленню у студентів адекватних механізмів боротьби із високою тривожністю.

Отже, корекційна робота щодо поведінки студентів у конфліктних ситуаціях на основі врахування рівня їхньої тривожності потребує свідомого відношення, організованості та сприятливих умов взаємодії між студентами, викладачами та спеціалістами (психологами, соціальними педагогами) на основі принципів довіри, взаємодопомоги, самоаналізу та рефлексії.

Висновки до другого розділу

Після проведення аналізу трьох методик, які вивчають різні аспекти особистості та її мотивації, можна зробити кілька висновків.

1. Методика «Спрямування особистості в спілкуванні (СОС)» С. Л. Братченка. Ця методика дозволяє вивчити спрямованість особистості у спілкуванні через аналіз різних типів комунікативної поведінки. Результати показують, що особистість може мати різні підходи до спілкування, від діалогічного до індиферентного. Цей аналіз може бути корисним для розуміння того, як люди сприймають та взаємодіють один з одним у комунікативних ситуаціях.

2. Методика К. Томаса для вивчення стилів виходу з конфліктних ситуацій. Ця методика дозволяє визначити, як люди реагують на конфліктні ситуації та яким чином намагаються їх вирішити. Результати показують, що деякі люди використовують стратегії співробітництва та компромісу, тоді як інші можуть більш відчайдушено домагатися своїх інтересів або уникати конфлікту взагалі.

3. Методика Т. Елерса для вивчення мотивації до уникнення невдач. Ця методика дозволяє визначити рівень мотивації особистості до уникнення невдач та досягнення успіху. Результати аналізу показують, що у більшості випадків висока мотивація до успіху співпадає зі зниженою мотивацією до уникнення невдач, хоча існують випадки, коли ці мотивації можуть конфліктувати.

У цілому, ці методики надають важливі дані для розуміння різноманітності індивідуальних реакцій та мотивацій людей у комунікативних та конфліктних ситуаціях. Вони можуть бути корисними для розвитку освітніх та психологічних програм, спрямованих на покращення міжособистісних відносин, розвиток навичок конфліктного врегулювання та підтримку мотивації до досягнення успіху.

Між компромісним стилем поведінки та рівнем тривожності наявні прямі кореляційні зв’язки. Такі результати можна пояснити наступним чином:

чим більший показник рівня тривожності в учасників, тим більш властивим їм буде застосовувати компромісний стиль поведінки в конфліктних ситуаціях. Це зумовлюється тим, що при наявній високій тривожності індивіду буде властиво поступитись своїми позиціями, прийняти рішення від опонента, задля того щоб зберегти внутрішню рівновагу, емоційну стійкість та зменшити подальшу можливу активацію конфлікту в щось більш серйозне, що уже може містити небезпеку для життєдіяльності індивіда

ВИСНОВКИ

Підлітковий вік характеризується значними змінами у сфері спілкування. Підлітки демонструють високий рівень соціальної активності, але водночас часто відчувають потребу в прийнятті та розумінні з боку оточуючих. Важливим аспектом їхнього спілкування є формування власної соціальної ідентичності та пошук свого місця у соціальній структурі. Підлітки часто переживають конфлікти в процесі взаємодії з різними соціальними групами, що може впливати на їхні мотиваційні настанови у спілкуванні.

У підлітковому віці формується складна мотиваційна сфера особистості, яка включає в себе різноманітні цінності, потреби та цілі. Особливе значення набувають мотиви, пов’язані з соціальною акцептацією та самооцінкою. Підлітки можуть демонструвати різні типи мотивації у спілкуванні, від бажання впливати на інших до потреби у взаємодії та підтримці.

Результати теоретичного аналізу показують, що спілкування в підлітковому віці є складним процесом, що впливає на формування мотиваційних установок особистості. Для розуміння цих процесів важливо враховувати контекст соціальних відносин та індивідуальні особливості кожного підлітка.

Для проведення емпіричного дослідження було обрано відповідні методики, спрямовані на аналіз мотиваційної сфери підлітків у спілкуванні. В процесі дослідження брали участь 25 підлітків.

Отримані результати дослідження вказують на широкий спектр мотиваційних орієнтацій підлітків у спілкуванні. Вони відображають як індивідуальні особливості, так і вплив соціального середовища на формування мотиваційних настановок. Аналіз результатів дослідження дозволяє зробити висновки про типові тенденції у мотиваційній сфері підлітків у сучасному соціумі.

Емпіричне дослідження підтверджує теоретичні передбачення щодо різноманітності мотиваційних факторів у спілкуванні підлітків. Результати надають важливі вказівки для подальших досліджень у цій області та можуть бути використані для розробки програм та інтервенцій, спрямованих на покращення комунікаційних навичок та соціальної адаптації підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. Посібник / Ö. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.. К. : Просвіта, 2015. 416 с

2. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції підлітків: навч. Тернопіль:, 2014. 309 с.

3. Заброцький М. М. Основи вікової психології: Педагогічний посібник. Тернопіль:, 2015. 112 с.

4. Куніцина В. Н. Міжособистісне спілкування. К., 2015. 544 с.

5. Лосниця В.С. Психологія і педагогіка: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. К.: «Екс об», 2013. 304с.

6. Лучина Т. Формування емоційної культури підлітка. Шкільний світ. 2006. № 43. С. 6-7.

7. Журавльова Н. Психологічна допомога підліткам у вирішенні міжособистісних проблем. 2008. № 12. С. 3-9.

8. Обозов Н. Н. Психологічна культура взаємин:. К. 2014

9. Папуча М.В. Проблеми психології особистісного розвитку. Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2008. 384 с.

10. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості: монографія. *АПН України; Інститут психології ім. Г.С.Костюка. Лабораторія психології творчості / В. О. Моляко (наук.кер.авт.кол.).* К. : Педагогічна думка, 2008. 207с.

11. Психологія: Підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. ; під ред.Ю Л. Трофімової. 4-е вид.,. К.: Либідь, 2003. 560 с

12. Розіна І. В. Психологічні особливості розвитку креативних форм мислення в підлітковому віці: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Південноукраїнський національний педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. — О., 2009. — 21 с.

13. Сергієнко І. М. Корекція підліткових відносин. *Актуальні проблеми психології. пр. Зб наук. Інститут психології імені Г.С.Костюка НАН України*. К.: Міленіум, 2003. Т. 3: Консультативна психологія та психотерапія. Випуск 2. С. 115 – 122.